Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў
Стаўбцоўскі раённы выканаўчы камітэт

Культурны імідж Беларусі

РЭГІЯНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА НАЛІБОЦКАГА КРАЮ І КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА РОДУ ТЫШКЕВІЧАЎ: ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

XI Тышкевіцкія чытанні

аг. Налібокі, 18 верасня 2026 г.

Зборнік навуковых артыкулаў

Мінск
БДУКМ
2026

ЗМЕСТ

Карчевская Н. В. Историко-культурное наследие – национальное достояние белорусского народа …….. 5

Культурная спадчына роду Тышкевічаў

Смолік А. І. Міфалагізацыя гістарычнай асобы Канстанціна Тышкевіча …….. 9

Суша А. А. Працы «Апісанне Барысаўскага павета» Яўстаха Тышкевіча і «Вілія і яе берагі» Канстанціна Тышкевіча як крыніцы фарміравання гістарычнай памяці і рэгіянальнай ідэнтычнасці беларусаў ……... 14

Граник Е. А. Египет глазами белорусского аристократа: путевые заметки и культурное наследие Михаила Тышкевича …….. 25

Гісторыка-культурная спадчына Налібоцкага краю

Шелупенко Н. Е., Шмирейчик В. Г. Становление и развитие культурных индустрий в Налибокском регионе ……... 34

Соколова О. М. Античность как ресурс постпамяти: рецепция классического наследия в архитектуре Налибокского края ……. 39

Лашук В. А. Аналіз марфатыпаў гістарычных цэнтраў малых гарадоў у кантэксце фарміравання рэгіянальнай ідэнтычнасці (на прыкладзе Валожына і Івянца) …….. 59

Кухто Л. К. Историко-культурное наследие Налибокского края: сверженский фаянс ……... 63

Сухоцкая Т. Ф. Налібоцка-ўрэцкае шкло ў гісторыка-культурнай спадчыне беларускага народа …….. 70

Кнатько Ю. И. Мемориальные ландшафты Столбцовского края: природный аспект формирования коллективной памяти ……. 77

Бамбешка І. І. Вопыт мемарыялізацыі жыцця і дзейнасці Ф. Э. Дзяржынскага музейнымі сродкамі ……. 84

Герасименок В. Д. Сохранение исторической памяти в Республике Беларусь: мемориалы и памятники Первой мировой войны в Налибокском крае …….. 90

Турыстычны патэнцыял і сучасныя практыкі захавання спадчыны

Криштаносова Е. А. Историко-культурный потенциал Налибокского края в контексте туристической деятельности …… 97

Соколовская М. М. Историко-культурное наследие Налибокского края в контексте развития туристической деятельности …….. 102

Матусевіч А. Д. Эскапізм гарадскіх жыхароў як сацыякультурная практыка (на прыкладзе Налібоцкай пушчы) …… 105

Шэметава А. А. Адаптацыйны патэнцыял аграэкатурызму Налібоцкага краю ……. 111

Проведенный анализ показывает, именно туристическая деятельность должна стать неотъемлемым фактором в развитии и актуализации историко-культурного наследия Налибокского края. Историко-культурное наследие является стратегическим ресурсом региона. Комплексное обновление территории с вовлечением в процесс местных сообществ и созданием полноценной туристической инфраструктуры позволит превратить Налибокский край в туристический кластер, сохраняющий аутентичность и привлекательность для будущих поколений исследователей.

1. Бахур, О. В. Анализ природного и историко-культурного потенциала РЛЗ «Налибокский» с целью развития экологического туризма в регионе / О. В. Бахур, Я. А. Шапорова // Туризм и гостеприимство. – 2019. – № 2. – С. 55–64.

2. Шахуро, И. Н. Пущи Беларуси – элемент культурно-географического образа страны // И. Н. Шахуро, Н. Б. Тупицына // Вестник Приамурского государственного университета им. Шолом-Алейхема. – 2016. – № 3 (24). – С. 79–90.

А. Д. Матусевіч,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў,
г. Мінск

ЭСКАПІЗМ ГАРАДСКІХ ЖЫХАРОЎ ЯК САЦЫЯКУЛЬТУРНАЯ ПРАКТЫКА (НА ПРЫКЛАДЗЕ НАЛІБОЦКАЙ ПУШЧЫ)

Сучасны горад з яго высокай шчыльнасцю зносін, інфармацыйным шумам і жорсткім рытмам жыцця фарміруе ў жыхароў устойлівы запыт на перыядычны «выхад» за межы паўсядзённасці. Адным з такіх спосабаў аднаўлення ўнутранага балансу становіцца эскапізм – сацыякультурная практыка, якая дазваляе часова перамяніць абставіны, вызваліцца ад звыклых роляў і абавязкаў. У беларускім кантэксце асаблівае месца сярод дэстынацый эскапізму займае Налібоцкая пушча, якая спалучае прыродную ўнікальнасць, гістарычную спадчыну і развітую турыстычную інфраструктуру.

Услед за Е. М. Шапінскай, эскапізм можна вызначыць як спробу часовага выхаду за межы паўсядзённай руціны. Даследчыца называе яго ўніверсальнай з'явай, якая ў розных культурах і эпохах проста змяняла свае формы [4, с. 180]. Імкненне «ўцячы» не з'яўляецца сітуацыйным капрызам, а ўяўляе сабой устойлівую антрапалагічную канстанту.

Сёння галоўным асяроддзем для такіх уцёкаў становіцца масавая культура. «Масавая культура дае эскапісту разнастайныя магчымасці як з пункту гледжання спажывання розных тэкстаў культуры, так і пагружэння ў "іншасвет", рэальны ці віртуальны» [Там жа, с. 180]. Менавіта тут чалавек знаходзіць гатовыя вобразы і маршруты для сыходу ад паўсядзённасці.

Адзін з самых распаўсюджаных каналаў эскапізму – масавы турызм. Паездка ў іншую краіну ці рэгіён працуе як індустрыяльна арганізаваны «выхад» са звыклага кола абавязкаў. «Турыстычная паездка – від запланаванага эскапізму, часовы выхад з руціны, які прадугледжвае бяспечнае ў яе вяртанне і аднаўленне паўсядзённай дзейнасці з новай энергіяй, здабытай пад сонцам паўднёвых краін» [3, с. 79]. Так турызм становіцца адначасова і ўцёкам, і часткай рыначнай эканомікі ўражанняў.

Аднак і тут ёсць унутраная супярэчнасць. Эскапізм рызыкуе сам ператварыцца ў руціну: аднатыпныя пералёты, аднолькавыя сувеніры, прадказальныя экскурсіі. «Адсюль стомленасць і расчараванне чалавека, які пабываў у многіх краінах, убачыў мноства "скарбаў культуры", але не быў закрануты ўнутрана» [4, с. 183]. Такім чынам, уцёкі ад шаблону могуць спараджаць новы шаблон.

Сучасны эскапізм не абавязкова патрабуе фізічнага перамяшчэння. Віртуальныя прасторы даюць не меншую, а часам і большую магчымасць для ўяўлення. «Кіберпрастора з'яўляецца месцам увасаблення ўсіх форм эскапізму, якія ствараюць ілюзію свету, дзе чалавек можа стаць шчаслівым, не падвяргаючы сябе складанасцям рэальнага жыцця» [Там жа, с. 184]. Гэта, бадай, радыкальны варыянт сыходу – без білетаў, багажу і выхаду з дому.

Эскапізм можа быць здаровай разрадкай, а можа стаць залежнасцю, ад якой цяжка вярнуцца назад. «Магчымасці, якія ствараюцца сучаснымі тэхналогіямі для пагружэння ў "іншасвет", вялікія як ніколі, а вынікі гэтага вельмі неадназначныя»

[Там жа, с. 185]. Таму аналіз любой канкрэтнай формы эскапізму – ці то турпаездка, камп'ютарная гульня, ці то выхадныя ў Налібоцкай пушчы – патрабуе ўліку абодвух полюсаў: і тэрапеўтычнага, і адыктыўнага.

Гэтыя дзве крайнасці – пошук гармоніі і рызыка новай залежнасці – лёгка прасачыць на прыкладзе рэальных эскапісцкіх практык. Асаблівы інтарэс уяўляе не аддалены экзатычны турызм, а блізкія, паўсядзённыя маршруты, якія становяцца часткай жыцця гараджан.

Ідэальнай мадэллю для такога аналізу з'яўляецца Налібоцкая пушча, якая даўно перастала быць толькі прыродаахоўнай тэрыторыяй. Сёння гэта паўнавартасная турыстычная дэстынацыя, арыентаваная не толькі на арганізаваныя групы, але і на самастойных падарожнікаў. Як адзначае С. Г. Долюк, «за апошняе дзесяцігоддзе адноўлены гістарычныя сядзібы ў Дзяржынаве і Суле, створаны рыбалоўныя базы, павялічылася колькасць аграэкасядзіб, з'явіліся экамузеі» [1, с. 753]. Усе гэтыя аб'екты паступова ўбудоўваюцца ў маршруты гараджан, якія шукаюць варыянты для кароткіх выездаў.

Асаблівую цікавасць для жыхароў Мінска ўяўляюць абсталяваныя экалагічныя сцежкі. Яны не патрабуюць спецыяльнай падрыхтоўкі і дазваляюць правесці дзень на прыродзе без лішніх клопатаў. «Экалагічная сцежка "Сябрыньский перекресток" – першая экалагічная сцежка, абсталяваная ў заказніку "Налібоцкі". Гэта кальцавая сцежка, аснашчаная драўляным насцілам» [Там жа, с. 753]. Такая інфраструктура робіць пушчу даступнай для сямей з дзецьмі і пажылых людзей.

Яшчэ адзін важны для гараджан аспект – інклюзіўнасць. Не ўсе турыстычныя аб'екты ўлічваюць патрэбы людзей з абмежаванымі магчымасцямі, але ў Налібоцкай пушчы ёсць выключэнне. «Экалагічная сцежка "Белокорец" – першая ў Беларусі інклюзіўная экасцежка, створаная ў межах праекта "Воложин без границ". На сцежцы ўстаноўлены стэнды і таблічкі з інфармацыяй, напісанай шрыфтам Брайля» [Там жа, с. 753–754]. Гэта паказвае, што пушча паступова становіцца месцам, адкрытым для розных катэгорый наведвальнікаў.

Сярод даступных маршрутаў існуюць і тыя, што разлічаны на веласіпедныя прагулкі. Працяглыя маршруты дазваляюць сумясціць фізічную нагрузку са знаёмствам з прыродай і гісто-

рыяй краю. «Турыстычны веламаршрут “Дарогамі Налібоцкай пушчы”. Працягласць маршруту 38 км. Веламаршрут кальцавы і пачынаецца з гадавальніка па развядзенні птушак цецеруковых пород у раёне вёскі Сябрынь-2» [Там жа, с. 754]. Такія дыстанцыі цалкам пераадольныя за адзін светлавы дзень, што асабліва важна для жыхароў сталіцы.

Праз тэрыторыю пушчы праходзяць міжнародныя веласіпедныя трасы. Гэта павышае пазнавальнасць рэгіёна і прыцягвае больш вопытных падарожнікаў. «Веламаршрут EuroVelo-2 “Маршрут столиц” – 5,5 тысяч кіламетраў праходзяць праз 6 сталіц еўрапейскіх дзяржаў. Працягласць маршруту па Налібоцкай пушчы прыкладна 72 км» [Там жа, с. 754]. Для мінскіх веласіпедыстаў гэта магчымасць адчуць сябе часткай вялікага еўрапейскага маршруту, не пакідаючы межаў краіны.

Нараўне з афіцыйнымі сцежкамі ў рэгіёне захоўваюцца і малавядомыя, амаль забытыя маршруты. Для гараджаніна, стомленага ад стандартызаванага турызму, гэта шанец атрымаць больш аўтэнтычны вопыт. «Па тэрыторыі Налібоцкай пушчы праходзяць малавядомыя або ўжо забытыя маршруты. Такія маршруты не пазначаны і амаль не маюць інфраструктуры» [Там жа, с. 754]. Менавіта гэтая «неасвоенасць» парадаксальным чынам становіцца іх галоўнай вартасцю ў вачах вопытнага эскапіста.

Эскапічны турызм немагчыма звесці да простай змены месцаў. Ён уключае ў сябе складаныя сімвалічныя механізмы, праз якія падарожнік інтэрпрэтуе і прысвойвае прастору. Як піша А. В. Машняга, «эскапізм як псіхалагічна запатрабаваная і сацыяльна прызнаная форма ўцёкаў ад руціны і стрэсу, роляў і функцый, абавязкаў і залежнасцей паўсядзённасці ў альтэрнатыўную рэальнасць традыцыйна звязваецца ў свядомасці большасці з фізічнай міграцыяй» [2, с. 32]. Менавіта перамяшчэнне ў іншае месца становіцца першым і самым відавочным культурным кодам уцёкаў.

Аднак каштоўнасць такога перамяшчэння не вычэрпваецца дыстанцыяй. Важней тое, што адбываецца з чалавекам у дарозе і пасля яе. «Стымуламі і каштоўнасцямі такога перамяшчэння з’яўляюцца змена акружэння і абстаноўкі, звыклага стылю і рытму жыцця, назапашванне сэнсарных і эмацыянальных уражанняў, рэфлексія і пераасэнсаванне перажытага, унутранае

абнаўленне і пераналадка» [Там жа]. З гэтага пункту гледжання паездка ў Налібоцкую пушчу для гараджаніна – не проста выхадны на прыродзе, а спроба перазагрузіць успрыманне.

Сучасны турызм даўно выйшаў за межы простага адпачынку. Індустрыя ўражанняў прапануе падарожніку ўсё больш вытанчаныя формы сыходу ад рэальнасці. «Чалавек у модусе турыста шукае нязведанае, нечаканае, шакіруючае, тое, што ні пры якіх умовах ён не пазнае ў сітуацыях паўсядзённасці і будзённасці» [Там жа, с. 31]. Для жыхара Мінска Налібоцкая пушча можа стаць менавіта такой прасторай – дастаткова блізкай, каб быць даступнай, але дастаткова чужой, каб адчувацца як «іншая рэальнасць».

Важную ролю ў канструяванні эскапісцкага вопыту адыгрывае адрозненне «фасаднай» і «закуліснай» ідэнтычнасці турысцкай дэстынацыі. «”Фасад” супольнасці як дэстынацыі з пастановачнай ідэнтычнасцю прыцягвае масавых турыстаў сваёй атмасферай гасціннасці, турысцкай інфраструктурай, прыродна-культурнымі ландшафтамі, славутымі мясцінамі. “Закуліссе” супольнасці – тэрыторыя, якую не наведваюць і якую не бачаць турысты, але ў якой лакалізавана “жывая культура” супольнасці, дзе пражываюць мясцовыя жыхары» [Там жа, с. 37]. Гараджанін, які з’язджае ў Налібоцкую пушчу, часта шукае менавіта гэтае «закуліссе» – сапраўднае, не рэпетыраванае для турыстаў жыццё.

Асаблівую цікавасць у гэтым кантэксце ўяўляе канцэпт «няспешнага турызму» (slow tourism). Ён супрацьстаіць гонцы за колькасцю агледжаных славутасцей і прапануе іншыя тэмп і каштоўнасці. «Няспешны турызм прадугледжвае адмову ад спешкі, арыентацыю на якасць, а не на колькасць уражанняў, глыбокае пагружэнне ў мясцовае асяроддзе і ўсталяванне эмацыянальнай сувязі з месцам» [Там жа, с. 38]. Для эскапіста гэта магчымасць не проста «ўцячы», а запаволіцца і атрымаць новы пункт апоры.

Эскапізм у сітуацыі метамадэрна патрабуе ад турыста не толькі фізічнага перамяшчэння, але і актыўнай працы ўяўлення, здольнасці бачыць у звыклых ландшафтах новыя сэнсы. Турыст ператвараецца ў своеасаблівага даследчыка, які на час становіцца «іншым». «Экзістэнцыяльная аўтэнтычнасць адносіцца да вопыту пражывання фрагмента жыцця ў іншай рэаль-

насці, якая канцэптуалізуецца ў двух вымярэннях: унутрыасабовым і міжасабовым, пры гэтым разглядаецца незалежна ад аўтэнтычнасці саміх наведвальных аб'ектаў» [Там жа, с. 40]. Іншымі словамі, гараджаніну не абавязкова знайсці ў Налібоцкай пушчы «сапраўдную» вёску ці «адвечны» абрад. Дастаткова адчуць, што тут ён можа быць не тым, кім з'яўляецца дома.

Культурныя коды, праз якія асэнсоўваецца эскапісцкі вопыт, не з'яўляюцца жорсткімі і адназначнымі. Яны змешваюцца, накладаюцца адзін на аднаго, спараджаючы новыя сэнсы. «Метамадэрнізм спалучае ў сабе элементы прэмадэрнісцкіх, мадэрнісцкіх і постмадэрнісцкіх культурных кодаў, утвараючы адзінае і звязанае цэлае. Гэта шматслойны культурны код, складанасць якога адпавядае складанасці свету» [Там жа, с. 39]. У паездцы ў Налібоцкую пушчу гараджанін можа адначасова шукаць і рамантыку «іншай» Беларусі (прэмадэрн), і камфортную інфраструктуру (мадэрн), і іранічны парыў з любымі стэрэатыпамі (постмадэрн). Менавіта гэтая шматслойнасць і робіць эскапізм устойлівай і запатрабаванай сацыякультурнай практыкай.

Такім чынам, эскапізм гарадскіх жыхароў не зводзіцца да простай змены месца або часовага перапынку ў працы. Гэта шматслойная сацыякультурная практыка, якая ўключае пошук аўтэнтычнага вопыту, пераадоленне стэрэатыпаў масавага турызму і пабудову новых сэнсавых сувязей з прасторай. Налібоцкая пушча выступае як прыклад дэстынацыі, дзе прыродны патэнцыял, інклюзіўная інфраструктура і разнастайныя маршруты задавальняюць патрабаванні розных катэгорый эскапістаў – ад сямейных турыстаў да вопытных падарожнікаў. Культурныя коды гэтага рэгіёна ствараюць неабходную сімвалічную глыбіню для перажывання «іншай рэальнасці».

1. Долюк, С. Г. Налибокская пуща как дестинация экологического туризма / С. Г. Долюк // 78-я научная конференция студентов и аспирантов Белорусского государственного университета : материалы конф. : в 3 ч., Минск, 10–21 мая 2021 г. / Бел. гос. ун-т ; редкол.: В. Г. Сафонов (гл. ред.) [и др.] – Мн., 2021. – Ч. 2. – С. 753–756.

2. Мошняга, Е. В. Туризм как форма эскапизма в ситуации метамодерна: отражение туристских практик в лингвоконцептах / Е. В. Мошняга // Человек: образ и сущность. Гуманитарные аспекты. – 2024. – № 2 (58). – С. 31–54.

3. Шапинская, Е. Н. Путешествие на Восток как феномен туристического эскапизма / Е. Н. Шапинская // Культура культуры. – 2017. – № 2 (14). – С. 72–87.

4. Шапинская, Е. Н. Эскапизм в пространстве массовой культуры / Е. Н. Шапинская // Ярославский педагогический вестник. – 2019. – № 1 (106). – С. 180–185.

А. А. Шэметава,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў,
г. Мінск

АДАПТАЦЫЙНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ АГРАЭКАТУРЫЗМУ НАЛІБОЦКАГА КРАЮ

Актуальнасць адаптацыйнага патэнцыялу аграэкатурызму Налібоцкага краю для замежных турыстаў і тых, хто атрымлівае адукацыю, у тым ліку грамадзяне з КНР, у Рэспубліцы Беларусь абумоўлена ўнікальнай магчымасцю інтэграцыі ў нацыянальную культуру, што садзейнічае фарміраванню міжкультурнага дыялогу, новых сацыяльных сувязей і зніжэнню ў іх узроўню стрэсу.

У 2025 г. колькасць замежных турыстаў, якія наведалі Беларусь, дасягнула 579,2 тыс. чалавек, а па бязвізавым рэжыме – больш як 220 тыс. грамадзян з 38 краін [2, с. 15]. Акрамя турыстаў, у рэспубліцы вучацца і працуюць тысячы кітайскіх грамадзян, што робіць праблему іх адаптацыі практычна значнай.

Канцэпцыя міграцыйнай палітыкі Рэспублікі Беларусь на 2024–2028 гады прадугледжвае арганізацыю ўмоў для адаптацыі і інтэграцыі мігрантаў [6]. Нацыянальная стратэгія развіцця турызму да 2035 года ставіць задачу стварэння адаптыўнай інфраструктуры і даступнага асяроддзя на турыстычных аб’ектах. Турызм прызнаны чалавекаарыентаванай галіной, што сугучна задачам гуманітарнай адаптацыі замежных грамадзян [5].

Аналізуючы працы расійскіх і беларускіх даследчыкаў В. Т. Дземянчыка [1], Т. К. Сяргеевай [8] і іншых, можна сцвярджаць пра станоўчы адаптацыйны патэнцыял аграэкатурызму.